

Els fenòmens religiosos com a praxis comunicatives

Autora de la ressenya: Sílvia Aulet

Ressenya del llibre: Religió i comunicació

Autor: Lluís Duch

Editorial: Fragmenta Editorial

ISBN: 978-84-92416-32-5

Col·lecció: Assaig, 17

Any: 2010

Pàgines: 456

Els fenòmens religiosos com a praxis comunicatives

El aquest assaig el Pare Duch s'endinsa en el món de la religió des de la perspectiva de la comunicació.

Lluís Duch és monjo de Montserrat i doctor en Antropologia i Teologia i és autor de nombrosos assajos i articles que exploren l'univers dels símbols i els mites, que és un dels àmbits que ha treballat més abastament. Ha estudiat els diferents llenguatges dels símbols i els mites i s'ha interessat per la seva interpretació, intentant portar-los a la quotidianitat i relacionar-los amb altres universos com els religiosos i els polítics.

És en aquest context que apareix aquest volum. Un llibre replet de reflexions que et porten a pensar més enllà. Un llibre necessari per entendre la situació actual de la religió en un context en el qual els mitjans de comunicació cada cop adquireixen més importància, en tots els àmbits, i la religió no en queda al marge.

El Pare Duch es refereix a la irresponsabilitat ètica amb la que alguns mitjans utilitzen aquesta eina, que defineix com "un bé preciós però singularment ambigu" (p. 19). La religió, segons Duch, ha estat i és una forma de comunicació, potser una de les més importants. Per explorar la relació entre comunicació i religió, el llibre s'estructura en cinc apartats o capítols en la que es fan diferents aproximacions als dos fenòmens.

El primer capítol posa en relació la comunicació amb la constitució de l'ésser humà. En aquest capítol s'explora el concepte de comunicació com una part ineludible de l'ésser humà, l'ésser

humà és perquè es comunica (entre altres elements). De fet, Duch afirma que la vida és comunicació i la mort incomunicació. S'estableix la diferència entre la informació i la comunicació i el rol que té la paraula humana en el context religiós. Aquesta distinció és especialment important en els contextos religiosos que, més que transmetre informació s'haurien de convertir en processos comunicatius i narratius.

A partir del concepte de tradició s'endinsa en la idea que la comunicació, avui en dia, s'ha convertit en una nova estructura d'acollida que substitueix les estructures d'acollida clàssiques (família, ciutat i religió). La societat contemporània es caracteritza, entre altres elements, per la importància que han assolit els mitjans de comunicació o mass media. En aquest context, aquells elements que tradicionalment s'havien constituït com a transmissors de l'educació, els valors, els significats religiosos... (la tradició en general) han estat substituïts per la comunicació.

El segon és el símbol o, com ell també anomena, la comunicació amb l'absent. La paraula és un símbol i la comunicació no deixa de ser, també, part de la manera com el símbol es pot transmetre. Aquest és un dels àmbits que Lluís Duch ja ha treballat prèviament. Aquí fa una presentació, però si es vol entrar en més detall es poden consultar altres obres del mateix autor com el primer volum de Antropologia de la vida quotidiana que dedica al Símbol i la Salut (publicat el 1983 per Trotta), o els llibres publicats per l'Abadia de Montserrat De la religió a la religió popular (1980), Mircea Eliade, el retorn d'Ulisses a Ítaca (1983) o Antropologia de la religió (1997). De fet, la trajectòria del pare Duch en la investigació i estudi del símbol el va portar a fer classes d'interpretació del mite a l'Institut del Teatre de Barcelona.

L'home és un animal simbòlic que viu en un univers ple de símbols: el llenguatge, el mite, l'art, i la religió, entre molts altres. No es pot oblidar que el símbol també és un element ambigu que, igual que la comunicació, ha donat lloc "al millor i al pitjor" (p. 235). Tot i així, en el context religiós, la comunicació veritable necessita sempre de l'absent passat i del futur i, per tant, indiscutiblement, necessita el símbol. "Les religions de la humanitat han estat –i són– els àmbits transmissors i comunicatius per excel·lència perquè, a causa de la seva constitució simbòlica, han permès l'expressió de les qüestions fundacionals de l'ésser humà (la vida, la mort, la felicitat, el més enllà, el mal, la joia, la reconciliació) (p. 236).

El tercer capítol tracta la narració i la comunicació. Aquest és un dels punts fonamentals, sobretot en relació als universos religiosos. Què és la narració i com es comunica? En aquest sentit la narració es presenta des de dues grans perspectives, quin és el rol de la narració en la constitució de l'ésser humà i la narració en els universos religiosos.

La narració es pot abordar des de diferents perspectives; des de les anàlisis gramaticals, morfològiques, semàntiques i, fins i tot, la crítica literària, fins arribar a l'experiència vehiculada a través de la narració. Duch introdueix dos mètodes per analitzar com es transmet el coneixement a través de la narració, el mètode científic (per via del distanciament) i el sapiencial (per via d'aproximació, interiorització, i empatia).

La narració és un element essencial en la comunicació ja que és la peça fonamental per als

processos de construcció de la identitat (individual i col·lectiva) i també per al manteniment i recreació de les tradicions religioses i culturals. La narració és el mitjà més adequat per expressar els "trets més enigmàtics del món" (p. 263).

És evident que els nous mitjans de comunicació i especialment Internet contribueixen a la construcció constant d'identitats narratives però no cal oblidar, diu el Pare Duch, que la paraula narrada segueix essent un element poderós i eficaç. Posa d'exemple el màrqueting on, per tenir èxit en una campanya publicitària, és necessari crear la narrativa adequada. Estem en un context en el que l'*story-telling* sembla ser la paraula de moda i on tot s'ha de basar en construir aquesta narrativa.

En l'àmbit de la religió, també. No és que actualment no hi hagi narrativa en els processos religiosos, però normalment sol ser dins dels murs de les esglésies i aquesta és una de les raons que podrien explicar l'esfondrament o el declivi de les transmissions religioses actualment. El quart capítol tracta la religió com un procés comunicatiu. "En l'ésser humà la comunicació no és una qüestió lateral o secundària perquè sense processos comunicatius no és possible una existència humana en camí d'humanització" (p. 291). Els universos religiosos no arribarien mai a estructurar-se si no fos pels diversos processos comunicatius, tot i que apunta que en el món contemporani aquests processos comunicatius s'articulen més al voltant de la recerca (pregunta) i no tant de la recepció.

Duch explora la modernitat i la situació actual dels fenòmens religiosos en relació amb els processos comunicatius. Al segle XIX Durkheim ja considerà que un dels fenòmens característics de la modernitat (la seva) era la dissolució institucional que experimentava la religió com a ciment social. Durkheim, un dels fundadors de l'escola sociològica francesa, concep la societat com una realitat sui generis que transcendeix a l'individu. Els fets socials tenen una existència pròpia independent de les manifestacions individuals, i poden exercir una certa pressió sobre l'individu. Un concepte clau de la seva investigació és la noció de consciència col·lectiva, que ell interpreta com el conjunt de creences i de sentiments comuns a la majoria dels membres d'una societat. Està convençut que la religió no és més que una manifestació natural de l'activitat humana; de la mateixa manera que està convençut que, tot i que les religions històriques es trobessin en procés de desaparèixer, allò religiós es mantindria tant temps com es mantingués la necessitat de lligam social.

En el context actual aquesta necessitat de lligam social s'ha vist satisfeta per altres elements, més enllà de la religió, provocant una pèrdua dels senyals identitaris basats en l'adscripció religiosa.

Duch estableix un lligam estructural entre religió i memòria, ja que tota religió constitueix una mobilització específica de la memòria, ja sigui individual o col·lectiva. En les societats pre-modernes s'intentava conservar intacte el passat perquè era una herència imprescindible que calia transmetre fidelment. En aquestes societats, la memòria sagrada era fonamental. En el context actual, caldria parlar de memòria provisional i conjuntural, la sobre-acceleració que s'imposa actualment a tots els àmbits de la vida humana suposa una distorsió de la rememoració i l'anticipació, que són les dues formes a partir de les quals la memòria s'integra en la quotidianitat dels individus.

Aquest capítol acaba amb una reflexió, molt actual, sobre les arrels cristianes de Catalunya a partir d'un escrit publicat el 1985 pels bisbes catalans en el que es reflexiona sobre la situació religiosa, cultural i social de Catalunya.

L'últim capítol tracta la transmissió i la comunicació del culte. L'ésser humà és un ésser ritual, això implica que té un Desig Fonamental que és el que s'hauria de satisfer a través del culte i les celebracions festives. En tot el llibre s'ha anat mencionant diverses vegades la desestructuració simbòlica que ha tingut lloc en la cultura occidental i que ha tingut diverses conseqüències, sobre la religió, sobre la cultura, sobre la comunicació i, també, sobre el culte i la festa tradicional.

En el moment en que la cultura occidental només considera com a rellevants aquelles qüestions relacionades amb la producció, el progrés i la competició es deixen de banda, entre altres elements, els aspectes lúdics i festius a través dels quals l'ésser humà entra en contacte cordial amb els altres. Autors com Max Weber fan referència al desencantament del món, Raimon Panikkar parla de la tecnificació, Jordi Pigem de la pèrdua del misteri, Lluís Duch de la opacitat del món. Sigui com sigui, s'ha produït una progressiva dessacralització de l'entorn humà i una profanació del temps i l'espai on es desenvolupa la vida quotidiana.

Malgrat tot, Duch constata la impossibilitat de superar la disposició cultural de la humanitat, esdevenint el culte un element fonamental per entendre els universos religiosos. En aquest capítol s'explora, també, la relació entre culte i poder. En els nostres dies s'ha donat un canvi radical en el context polític, social i religiós que també ha tingut conseqüències importants per la culturalitat humana. Déu era un símbol de la societat i la societat, al seu torn, simbolitzava Déu. En canvi ara la comunicació cultural es converteix, quasi necessàriament, en auto-comunicació.

Així, el culte és comunicació, convertint-se en una eina fonamental per la comunicació religiosa. El culte és un element que s'ha d'entendre com un ritual de pas periòdic que permet entrar en contacte, inicialment, amb aquell absent-present que es mencionava quan es feia referència als símbols o amb un mateix quan parla d'autocomunicació.

Aquí apareix la pregària com a forma de comunicació indispensable i profunda. La pregària permet entrar en contacte amb Déu, amb la naturalesa i amb el proïsme. No hi ha cap mena de dubte que en el moment present es torna a parlar amb relativa freqüència de meditació, d'exercicis espirituals, de contemplació, de recolliment, d'espiritualitat, de silenci.... Aquests elements estan clarament relacionats amb la pregària. Altres autors, com Francesc Torralba en l'obra *La vida secreta de la pregària*, també han explorat aquesta dimensió.

El Pare Duch conclou que malgrat hi ha una creixent desafecció per part dels creients avui en dia, en aquests últims trenta anys s'ha notat un interès creixent des de perspectives més diverses. La comunicació és el factor decisiu per a la constitució i supervivència de l'ésser humà com a tal i, sobretot, de les seves religions. El futur de les religions, davant la fallida de les transmissions religioses, passa pels creients que en el seu aquí i ara són la única transmissió possible. El Pare Duch cita John Gray, "tan probable és que els éssers humans deixin de ser

religiosos com que deixin de ser sexuals, enjogassats o violents" (p 440); i la comunicació és una eina fonamental per garantir la supervivència dels sistemes religiosos.